

Инж. Михајло ЉУМОВИЋ
Завод за пољ. истраживања — Титоград

Неки проблеми исхране у вези са интензификацијом говедарства на социјалистичком сектору у Црној Гори

У в о д

Неколико посљедњих година сва наша настојања у пољопривреди усмјерена су ка јачој интензификацији пољопривредне производње, што је у складу са општејугословенским настојањима у овој грани привреде коју је донедавно карактерисала велика заосталост у односу на остале привредне гране. У склопу мјера које се предузимају у пољопривреди уопште, посебна пажња посвећена је бројном јачању сточарства и његовој интензификацији. За ово има више разлога од којих се посебно истичу ова два: велики пораст потражње анималних производа како на југословенском тако и на свјетском тржишту, и потреба одржавања плодности интензивно искорашћаваних ораничних површина.

Разумљиво је да се у вези са овим разлозима нарочито пажња посвећује говедарству које данас у земљама интензивне пољопривредне производње представља основну грану сточарства. Јачањем говедарства и његовом интензификацијом, нарочито ако се ради о форсирању производње млијека, стварају се услови за развој свињарства и живинарства. Наиме, све већа потражња меснатих раса свиња за бекон и специјално товљене живине (бројлери), изискују корјениту промјену у начину исхране свиња и живине, у том смислу што су за тако специјализовану производњу потребне у већој количини квалитетне бјеланчевине анималног поријекла. Прерадом млијека у већим мљекарама омогућава се производња сушеног обраног млијека и сурутке, што треба да послужи као репродукциони материјал у свињарству и

живинарству, а временом свакако и у самом говедарству (тов подмлатка).

Јако говедарство на појединим социјалистичким газдинствима неминовно захтијева измјену и у начину исхране, односно производње сточне хране. Оптерећењем једног хектара укупне површине газдинства са два и више условних грла говеди, индицирана је и висока производња сточне хране по јединици површине. Стога у савремено организованом говедарству основу исхране говеди представљају разне силажне културе, а првенствено кукуруз и сирак уз мање количине квалитетног сијена (претежно луцерке) и концентрата. Употреба концентрата своди се на најмању мјеру, тј. на онолико колико је поребно да се избалансира оброк у погледу садржаја енергетских материја и баласта, односно за постизање генетски условљене максималне производње.

И у нашој Републици иде се путем бројног јачања и интензификације говедарства на социјалистичком сектору увозом високопродуктивног холандског млијечног и смеђег алпског говечета. У наредном периоду број говеди на социјалистичком сектору знатно ће се повећати, било на већ постојећим газдинствима, било на новоформираним која ће се створити освајањем нових површина. Наглим порастом бројног стања говеди намеће се као врло акутан проблем обезбјеђења довољних количина сточне хране за максимално и економично искоришћавање фонда говеди. Тај проблем је тим више потенциран што ми досад нијесмо имали довољно развијен социјалистички сектор у пољопривреди, па према томе немамо ни потребних искустава на том пољу. Стога ћемо се у наредном излагању осврнути на неке наше специфичности у погледу обезбјеђења сточне хране и на путеве рјешавања проблема, како с обзиром на основу кабасту храну, тако и у односу на додатну храну, тј. концентрат.

Проблематика производње кабасте хране

Бројно јачање сточарства на социјалистичком сектору у нашој Републици није увијек праћено адекватним мјерама за повећање производње сточне хране, или се, пак, на том подручју мало урадило. Према досадашњој пракси на пољопривредним добрима и задружним економијама, основну кабасту храну представља сијено природних ливада и дијелом легуминоза. Сочна кабаста храна (силажа, сточна репа и друго) употребљава се ријетко и у недовољним количинама. Када се још има у виду да је кабаста храна у већини случајева слабог квалитета (много баласта услед лошег ботаничког састава, неблагоприятне кошње и неправилног спремања) није онда чудо што се при таквој исхрани не може постићи висока производња млијека и меса. У таквим случајевима, гдје се располаже са неквалитетном кабастом храном, није довољно ефикасно додавање концентрата, јер извјесно повећање производње које се на тај начин постиже, није сразмјерно произ-

водним трошковима због њихове релативно високе цијене. Томе доприноси и употреба неспецифичких концентрата у већини случајева.

Слаб квалитет основне кабасте хране који је још праћен употребом већих количина скупих концентрата, а затим високи производни трошкови по јединици производа сточне хране, има за посљедицу скупу и нерентабилну сточну производњу.

У настојањима за постизање високе и рентабилне сточне производње, мора се ићи на обезбјеђење довољних количина квалитетне и јефтине кабасте хране и то искључиво на ограниченим површинама. Кабасту храну са природних травних површина треба свести на што мању мјеру и то у подручјима гдје се обилује великим површинама планинских ливада и пашњака и гдје није могућно јаче интензивирати производњу на ораницама.

Данас у интензивном говедарству постоје углавном два основна извора кабасте сточне хране: силажни кукуруз и сирак и травно-дјетелинске смјесе вјештачких травних површина. Већ према организацијско-економским условима у појединим подручјима интензивне пољопривредне производње, негдје преовладава један а негдје други систем обезбјеђења сточне хране, мада су у извјесним случајевима заступљени и један и други систем исхране, али у различитим односима. У условима хумиднијих климатских подручја и са мањим произвођачким јединицама (специјализоване млијечне фарме) преовлађује прегонски начин исхране говеди на вјештачким травним површинама. Такав начин исхране на газдинствима са мањим сточним фондом је економичнији, јер се избегавају трошкови кошње, транспорта и конзервирања за већи дио зелених травних површина.

У нешто ариднијим подручјима са развијеном производњом житарица и великим агломерацијама говеди, било за производњу млијека или тов, више се примјењује исхрана на јаслима употребом великих количина силаже (и преко 40 кг. дневно по нормалном грлу од 500 кгр. тежине). Употреба већих количина силаже на великим производним јединицама има своје оправдање и предности над другим изворима кабасте хране. На интензивно обрађиваним ограниченим површинама уз обилну употребу стајског и минералног гноја и уз обезбјеђење довољних количина воде, може се ја једног хектара под хибридном силажним кукурузом или сирком постићи принос од преко 10 вагона зелене масе. Ако се ова количина кукуруза изрази у хранљивим зобеним јединицама и стварљивим сировим протеинима, то већ представља принос од око 220 мтц. зобених јединица и 14 мтц. сварљивих сирових протеина. Са једног пак хектара под луцерком гдје се може постићи принос од 150 мтц. сијена добије се око 70—75 мтц. хранљивих зобених јединица и 16—18 мтц. сварљивих сирових протеина. Док у првом случају имамо далеко већу количину енергетских материја, у другом је много повољнији однос хранљивих материја због високог процента протеина у сијену луцерке. О овом моменту

се приликом исхране мора водити рачуна, јер за постизање високе производње млијека или меса није важно произвести само одређену количину сточне хране, него се мора пазити и на њен квалитет, који је између осталог зависан и од односа енергетских материја и протеина. Код исхране кабастом храном претежно угљенохидратног састава као што је кукурузна силажа, однос хранљивих материја може се поправити додавањем концентрата са високим садржајем протеина (уљане сачме) или употребом кабасте хране са већим садржајем протеина. Први начин је далеко скупљи и мање сигуран, јер није увијек лако доћи до бјеланчевинастих концентрата ни у рејону производње уљарица, а камо ли онамо гдје се не гаје уљарице. Савремена настојања иду за тим да се што већи дио потреба у исхрани говеди, па било да се ради о производњи млијека или о тову, подмири кабастом храном. Овај проблем се донекле може ријешити употребом већих количина луцеркиног сијена, а још боље подсијавањем неких типова соје или неке друге легуминозе у силажни кукуруз или сирак. На тај начин проценат сирих протеина у силажи може се повећати са 1,4 на око 2,6%. У том случају са једног хектара под силажним кукурузом у смјеси са сојом постигао би се принос од око 220 мтц. хранљивих зобених јединица и 26 мтц. сварљивих сирих протеина. Код исхране високопродуктивних млијечних крава употребом максималних количина од 45 кг. силаже могла би се постићи производња млијека са чистом кукурузном силажом од 11—12 литара у односу на хранљиве јединице, а 5—6 литара у односу на количину сварљивих сирих протеина. Употребом истих количина силаже у смјеси кукуруза са сојом постигла би се производња исте количине млијека у односу на хранљиве јединице и 15,5 литара у односу на количину сварљивих сирих протеина. У овом случају обавезну количину од око 4 кг. сијена по 1 крави од 500 кг. тежине, могла би се постићи дневна производња од 15—16 литара млијека у односу на хранљиве јединице и 22 литара у односу на сирих протеин. Предност употребе овакве силаже је и у томе што се уз њу могу користити мање квалитетна кабаста хранива и угљенохидратни, тј. житни концентрат.

Избалансиран кабаста оброк могао би се постићи употребом већих количина сијена луцерке или силирањем једног или више откоса луцерке у смјеси са кукурузом. Према томе, луцерка у исхрани стоке треба да заузме оно мјесто које јој припада, водећи рачуна о потребама сточног фонда на сваком газдинству посебно. Према напријед изложеном, њена употреба биће зависна од квалитета силаже, која бесумње треба да представља највећи дио кабастог obroка и од расположивих концентрата. Употребом чисте кукурузне силаже и претежно житних концентрата (кукуруз) индицирана је и употреба већих количина луцерке у исхрани стоке. Употреба луцерке треба да буде већа и онамо гдје постоји могућност постизања високих приноса кроз вишекратну косидбу у току године (медитеранско подручје) Из неколико из-

ложених примјера јасно је да се не може увијек ићи само на оне културе са којима се могу постићи врло високи приноси. То нарочито долази до изражаја ондје гдје се очекује висока производња по једном грлу стоке, јер су у том случају захтјеви на квалитет сточне хране много већи.

Према томе, код планирања производње сточне хране на социјалистичким газдинствима у Црној Гори, морало би се водити више рачуна о балансирању основног кабастог оброка у погледу садржаја протеина, не копирајући без резерве искуства других подручја која имају другачије услове пољопривредне производње. Постоји наиме тенденција да се кроз неке инвестиционе програме преко мјере фосфора производња силажног кукуруза. На тај начин ни висока производња сточне хране не може покрити потребе сточног фонда у протеинима, па се неминовно иде за њиховом набавком са стране, мада такав пут није увијек исправан.

Проблематика производње концентрата

У савремено организованој говедарској производњи концентрата се само допуњава основни кабасти оброк са жељом да се исфорсира висока производња млијека са обзиром да би се повећањем кабастог дијела оброка организам говечета оптеретио са превише баласта. Такав оброк депресивно би дјеловао на пробавне органе што би се негативно одразило на производњу млијека. Концентратима се у извјесној мјери врши корекција основног оброка у погледу садржаја протеина у случају да основни оброк представља кукурузна силажа. Ако се пак ради о тову млађих категорија говеди, онда концентрати имају често пута ширу примјену, јер је тов концентратима сигурнији и једноставнији, него тов кабастом храном. Захтјеви организма говечета на квалитет концентрата мањи су него у односу на кабасту храну, мада се често пута мора водити рачуна о односу хранљивих материја. Код нас преовлађује производња житног концентрата и то претежно кукуруза који и поред високе енергетске вриједности има шири однос хранљивих материја, па као такав не може послужити као коректор садржаја протеина у основном obroку.

У рејонима производње уљарица (соја, сунцокрет, уљана репица, лан итд.) исхрана говеди је далеко једноставнија, јер се проблем бјеланчевина, које представљају уско грло у пракси исхране домаћих животиња, не појављује у оштрој форми. Употребом разних уљаних сачми и погача, може се толерисати исхрана чистом кукурузном силажом у већој мјери, јер се бјеланчевинастим концентратом оброк може лако избалансирати. У таквим условима једноставније је организовати и тов млађих категорија говеди, гдје су високи захтјеви на садржај протеина. У условима производње у Црној Гори проблеми у вези са производњом и дотирањем концентрата су далеко тежи и компликова-

нији. Ми наине немамо у ратарској производњи уљарице, па смо упућени искључиво на житни концентрат и то углавном кукуруз у јужним подручјима гдје се и организује највећа сточарска производња, а у сјеверним још оvas и јечам. Кукуруз се форсира, исто тако као и кукурузна силажа, због повољних услова за постизање високих приноса. Недостаци кукуруза као искључиво угљенохидратног концентрата могли би се ублажити набавком уљаних сачми. Међутим, због још увијек недовољне производње сачми такав пут је несигуран. Рјешење се очигледно мора тражити на другој страни. Организовањем крупних социјалистичких газдинстава у Црној Гори, сазрели су услови и за организовање једног погона за производњу концентрованих крмних смјеса. На тај начин ублажио би се проблем протеинског дефицита, а проналажењем рјешења за производњу квалитетне кабасте хране, проблем би се у потпуности ријешо. Као сировина за производњу крмних смјеса послужиле би житарице (претежно кукуруз) из производње на социјалистичким газдинствима, затим отпади млинске индустрије (пшеничне мекиње). Као бјеланчевинасти додатак крмним смјесама одлично би послужила садашња производња рибљег брашна у Ријеци Црнојевића која износи око 66 тона годишње. Прерадом клаоничних отпадака на већим клаоницама (Титоград, Никшић, Бијело Поље) повећао би се извор врло квалитетне сировине за једну мјешаону сточне хране. Овом још треба додати и отпатке индустрије пива у Никшићу. У ту сврху много би се постигло сушењем пивског тропа који се у сировом стању може само сезонски искоришћавати. Затим, са подизањем фабрике целулозе у Иванграду стварају се могућности и за производњу квасца као врло квалитетног бјеланчевинског хранива. Временом треба рачунати и са производњом сушеног обраног млијека у титоградској млекари. Организовањем једне мјешаоне сточне хране у многоме би се олакшао и интензивнији тов телади и јунади.

Мјешаона сточне хране могла би се организовати при неком већем социјалистичком газдинству као његов погон или пак као погон евентуалне заједнице пољопривредних газдинстава у Црној Гори, јер она треба да производи концентроване смјесе за потребе пољопривредних газдинстава у Републици, за којима се осјећају све веће потребе. При томе не треба заборавити ни организовање крупних живинарских фарми на индустријској основи за чију су успјешну производњу неопходне крмне смјесе. Подизање једне мјешаоне сточне хране је тим актуелније што садашња производња крмних смјеса у Југославији још увијек не може подмирити ни локалне потребе рејона у којима мјешаоне већ постоје, а камо ли потуебе читаве Југославије. С друге пак стране, данас се мјешаоне налазе у саставу појединих агрокомбината или заједница, односно стручних удружења пољопривредних добара, па им је према томе задатак да снабдијевају одређена пољопривредна газдинства.

Закључак

Са интензификацијом сточарства у Црној Гори поставља се као врло акутан проблем производње квалитетне кабасте хране и концентрата. Оријентација на искључиво кукурузну силажу, не може одговорити стварним потребама сточног фонда када је у питању постизање високе производње млијека и меса. Кукурузна силажа сиромашнија је бјеланчевинама, а искључиво житни концентрат, с обзиром на шири однос хранљивих материја, не може послужити као коректор основног obroка. Због таквог стања намеће се потреба да се проучи могућност за производњу силаже са већим садржајем бјеланчевина сјетвом соје или неке друге културе у смјеси са кукурузом или сирком, или пак већом производњом луцерке било за производњу сијена или за силирање у смјеси с кукурузом.

Основну кабасту храну у сваком случају треба да представља квалитетна силажа и сијено легуминоза (претежно луцерке). Какав ће бити однос између силаже и сијена луцерке зависиће од квалитета силаже с обзиром на садржај протеина, и од могућности постизања високих приноса код силажног кукуруза и луцерке. Код тога се не треба држати никаквих шаблона, него производњу планирати према потребама сваког социјалистичког газдинства посебно.

Посебан проблем представља додатна храна или концентрат, с обзиром на једнострану житарску производњу, гдје кукуруз представља водећу културу. При недовољно избалансираним основном кабастом obroку житни концентрат претежно угљенохидратног састава, неподесан је као допунско храниво. Он би могао одговарати само ако је основни оброк у погледу садржаја протеина добро избалансиран. Међутим, за интензиван тов телади и јунади потребан је концентрат са ужим односом хранљивих материја, него што је код појединих житарица и посебно код кукуруза. Проблем је отежан што код нас у ратарској производњи нијесу заступљене уљарице којима се оброк може лако избалансирати.

Према изложеном, намеће се потреба да се код нас организује производња концентрованих крмних смјеса. Производњу би требало оријентисати према стварним потребама појединих социјалистичких газдинстава користећи сировине претежно из локалних извора.

За прво вријеме асортиман производње крмних смјеса треба да буде мањи и састав подешен за производњу млијека и тов телади и јунади. Са даљом интензификацијом сточарства и повећањем бројног стања, асортиман би се могао проширити производњом смјеса за живину, евентуално свиње и справљањем смјеса за говеда са различитим садржајем протеина.

С обзиром на концентрацију стоке на социјалистичким газдинствима најбоље би одговарала локација мјешаоне у Титограду или Даниловграду.